

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В КОНТЕКСТІ НАБУТТЯ УКРАЇНОЮ СТАТУСУ КАНДИДАТА В ЧЛЕНИ ЄС: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Тимощук О. Г.

Протягом багатьох років ЄС продовжував політику розширення, яка представляє стратегічні інвестиції в мир, стабільність та економічне зростання на всьому європейському континенті. Тим не менш вона не змогла виконати свої обіцянки щодо європейського регіону через низку блокувань і затримок, багато з яких мають більше спільного з внутрішніми планами окремих держав-членів, ніж з об'єктивними критеріями, встановленими для вступу до ЄС. Тепер, коли розгортається війна в Україні, світ змінився, і міжнародний порядок, який десятиліттями стримував війну на європейському континенті, поставлений під сумнів. 24 лютого 2022 року Росія загострила свій конфлікт з Україною, напавши на Україну на кількох фронтах, що стало найбільшим військовим нападом на суверенну державу в Європі з часів Другої світової війни. Вторгнення отримало загальне міжнародне засудження, і багато країн запровадили санкції проти Росії, а також постачали Україні гуманітарну та військову допомогу. Неспровокована та невиправдана військова агресія Росії проти України грубо порушує міжнародне право та принципи Статуту ООН і підриває європейську та глобальну безпеку та стабільність. Заявка України на вступ до ЄС привернула увагу до політики розширення ЄС тоді, коли російські бомби падали на територію суверенної України. Коли ЄС надав статус кандидата Україні, залишається питання: як поточна криза вплине на програму розширення ЄС найближчим часом?

Політичний і стратегічний підхід, який мав би лежати в основі політики ЄС щодо потенційних країн-членів ЄС із самого початку, протягом багатьох років був відсторонений на користь надмірно бюрократичного та технічного процесу, який віддає перевагу формі над змістом. Навіть звіти, які Європейська комісія публікує щороку, в яких описується поточний стан і прогрес, досягнутий кожною з країн, які мають намір стати членами ЄС, піддавалися критиці за те, що часом вони применшували продовження відступу в правлінні закону і свободи ЗМІ. Їм просто не вдається зберегти рівень об'єктивності, який був характерною рисою підходу Європейської комісії в попередні десятиліття.

Ключові слова: війна в Україні, інтеграція України в ЄС, критерії членства до ЄС, територіальна цілісність України.

Tymoshchuk O. G. The impact of the Russian-Ukrainian war on European integration processes in the context of Ukraine is going the way to become EU member: international and legal aspects

Over the years, the EU has pursued its enlargement policy, which represents a strategic investment in peace, stability and economic growth across the European continent. However, it has failed to deliver on its promises to the European region, due to a series of blockages and delays, many of which have more to do with the internal agendas of individual member states than with the objective criteria set for EU accession. Now that the war in Ukraine is unfolding, the world has changed, and the international order that has kept war on the European continent in check for decades is being called into question. On February 24, 2022, Russia escalated its conflict with Ukraine by attacking Ukraine on several fronts, the largest military attack on a sovereign state in Europe since World War II. The invasion was widely condemned internationally, and many countries imposed sanctions against Russia, as well as providing humanitarian and military aid to Ukraine. Russia's unprovoked and unjustified military aggression against Ukraine grossly violates international law and the principles of the UN Charter and undermines European and global security and stability. Ukraine's bid to join the EU drew attention to the EU's enlargement policy at a time when Russian bombs were falling on the territory of sovereign Ukraine. When the EU granted candidate status to Ukraine, the question remains: how will the current crisis affect the EU enlargement program in the near future?

The political and strategic approach that should have underpinned EU policy towards potential EU member states from the outset has been sidelined over the years in favor of an overly bureaucratic and technical process that favors form over substance. Even the reports that the European Commission publishes every year, which describe the current state and progress made by each of the countries intending to become members of the EU, have been criticized for sometimes downplaying the continued retreat in the rule of law and media freedom. They simply fail to maintain the level of objectivity that

has characterized the European Commission's approach in previous decades.

Key words: *war in Ukraine, integration of Ukraine into the EU, criteria for EU membership, territorial integrity of Ukraine.*

28 лютого 2022 року уряд охопленої війною України підписав заявку на членство в Європейському Союзі з проханням про негайне приєднання. Через три дні аналогічні заявки подали Грузія та Молдова. Менш ніж через чотири місяці на червневій Європейській раді лідери ЄС вирішили надати Україні та Молдові статус країни-кандидата, а також визнали «європейську перспективу» Грузії, що є кроком до офіційної кандидатури. Ніколи раніше країни ЄС не реагували так ствердно швидко до заявки на членство в ЄС. Війна в Україні також впливає на дебати щодо майбутнього Європи, зокрема щодо її розширення та політики сусідства.

Після того як Україна, Грузія та Молдова подали заявку на членство в ЄС у березні 2022 року, раніше очевидні розбіжності між західнобалканськими претендентами з чіткою європейською перспективою та східними сусідами без такої обіцянки якимось чином зникають. Тепер виникає питання: чи планує ЄС розширити свої можливості поглинання для розширення до східних сусідів чи, навпаки, відкласти їх шляхом диференційованого або поетапного вступу на невизначений період? Україна, Грузія та Молдова є трьома з шести країн ініціативи ЄС «Східне партнерство». Протягом багатьох років ЄС зосереджувався на тому, щоб спонукати ці країни до поступового впровадження демократичних і правових реформ, які наблизили б їх до Союзу. Війна в Україні та безпековий ландшафт, що швидко змінюється, змусили ЄС символічно «відчинити двері» та швидко розглянути трійку заявок на членство. Комісія формально розглядала заявки України, Грузії та Молдови на приєднання до Союзу. За одну ніч ЄС мав змінити політику сусідства, зосереджену на поступових реформах, на політику, спрямовану на виживання цих країн як держав. Хоча цей перехід від рішення Ради до Комісії як нове завдання є лише технічним кроком, він усе ще має значну символічну цінність. ЄС демонструє знак солідарності та підтримки народу України.

Війна завдає невимовних страждань українському населенню. У Версальській декларації [1], яка була прийнята 11 березня 2022 року, європейські лідери звинуватили Росію та її спільника Білорусію в повній відповідальності за цю загарб-

ницьку війну проти незалежної європейської держави, а винні відповідатимуть за свої злочини, включаючи невибіркоче націлювання на цивільних осіб і цивільні об'єкти. Вторгнення також спричинило найбільшу в Європі кризу біженців з часів Другої світової війни [2, с. 401].

З боку ЄС надання європейської перспективи чи навіть статусу кандидата забезпечить Україні надзвичайно швидкий старт. З боку ЄС основним правилом конференцій щодо приєднання від початку до кінця є одностайність. У всьому процесі є багато індивідуальних вето та можливостей втручання з боку держав-членів. З боку заявника також надзвичайно важливою буде ситуація в післявоєнній Україні. Однак, якщо результат війни буде не повною перемогою України, перспектива членства в ЄС буде менш сприятливою. Деякі з країн ЄС будуть вагатися, чи приймати країну, територія якої залишається частково окупованою Росією, особливо якщо безперервний конфлікт з Росією завадить країні повністю реконструюватися та рішуче покращити якість свого управління. У цьому випадку Україна може бути змушена довго чекати, перш ніж приєднатися до ЄС, і такі механізми, як Європейське політичне співтовариство чи Континентальне партнерство, можуть бути дуже корисними мостами до майбутнього членства в ЄС. Зі свого боку Європейському Союзу було б добре підготуватися до нового розширення, яке може призвести до того, що не лише Україна, а й Молдова, Грузія та країни Західних Балкан стануть членами ЄС у наступні 10-20 років. Це вимагатиме, як і під час минулих розширень, щоб розширення ЄС супроводжувалося його поглибленням.

Іноземні спеціалісти стверджують, що дисбаланс між сильним регуляторним органом ЄС і слабкою спроможністю основних державних повноважень відображає його мирне походження: ЄС не має сили примусу, фіскальної автономії та адміністративної влади, оскільки йому ніколи не доводилося протистояти серйозній військовій загрозі. Чи вистачить появи такої загрози для виправлення дисбалансу? Як я стверджую теоретично, військові загрози мають неоднозначний вплив на інтеграцію. Вони можуть стимулювати формування центрів і розбудову потенціалу, як пропонують іноземні дослідники, але також блокують це [3, с. 15]. Як я показую емпіричним шляхом, військова загроза, яку являє напад Росії на Україну в лютому 2022 року, нині спричинила дуже мало розбудови потенціалу ЄС. Я майже не спостерігаю централізації основних державних повноважень,

а скоріше, посилення національних повноважень за підтримки інституцій ЄС: «войовнича інтеграція», а не «войовниче державотворення».

Відповідь Європейського Союзу на пандемію COVID-19 виявила зміни та спадкоємність у структурі та функціонуванні європейського проєкту. Такий досвід нагадує нам про те, як Європа реагує на наступну кризу. Погоджуємось з іноземними науковцями, які порівнюють реакцію Європи на пандемію з тією, що відбулася після російського вторгнення в Україну. Ми спостерігаємо більше відмінностей, ніж подібностей. Одні й ті самі учасники не завжди відіграють центральну роль, солідарність між європейцями інколи складніше розробити, а вимоги зробити загальний проєкт більш стійким можуть вказувати на рух у різних напрямках. Такі висновки показують, що будь-який аргумент, що Європа викувалася через кризу, навряд чи скаже нам багато про те, що таке Європа або куди вона може рухатися [4, с. 20].

Зіткнувшись із погіршенням політичного клімату в регіоні та зростаючим розчаруванням у зв'язку з нехтуванням державами-членами ЄС своїх зобов'язань, Європейська комісія опублікувала свій Стратегічний документ 2018 року, в якому недвозначно та різко викладено все, що було неправильно в цьому процесі. Він закликав до термінових дій як з боку країн Західних Балкан, так і з боку держав-членів, нагадуючи їм, що «перспектива членства в ЄС для Західних Балкан, заснована на заслугах, відповідає інтересам політичної безпеки та економічних інтересів Союзу».

Канцлер Німеччини Олаф Шульц назвав російське вторгнення в Україну «*zeitenwende*» («переломним моментом»), моментом в історії, який фундаментально змінює встановлений порядок. ЄС впорався з викликом і продемонстрував єдність цілей, якої не бачив багато років. На Європейській раді у Версалі, що відбулася 10 березня, Єврокомісію попросили підготувати офіційний висновок щодо офіційних заявок України, Молдови та Грузії на членство в ЄС. Якщо ЄС хоче досягти своїх амбіцій як щодо цих країн, так і щодо країн Західних Балкан, йому знадобиться цей переломний момент у своїй політиці розширення. Їй доведеться продемонструвати таку ж єдність мети, спочатку виконавши свої давні зобов'язання перед країнами Західних Балкан. Це означає якісну зміну підходу ЄС і припинення права вето окремих держав-членів, які використовують його протягом усього процесу вступу з причин, які не мають нічого спільного з критеріями вступу. Це також означатиме впровадження інноваційних

заходів для підвищення ефективності програми реформ. Це включало б більш жорсткі механізми моніторингу, як запропоновано у Стратегічному документі 2018 року [5], і більш систематичне залучення організацій громадянського суспільства, таким чином гарантуючи, що процес вступу стане більш глибоким закріпленням на кожному рівні суспільства. Запровадження «поетапного приєднання», яке передбачає часткове та поступове членство, означатиме, що переваги процесу приєднання відчують громадяни в усьому, а не лише в кінцевій точці приєднання. Така ж логіка також буде застосована до доступу до структурних та інвестиційних фондів ЄС та інших інструментів ЄС [6, с. 11].

Україна прискореними темпами рухається до об'єднання з ЄС. Критерії прийнятності, встановлені договорами ЄС, досить прості, згідно зі статтею 49 Договору про Європейський Союз [7], «будь-яка європейська держава, яка поважає цінності, зазначені у статті 2, і зобов'язується їх пропагувати, може подати заявку на вступ до Союзу». Ці цінності включають свободу, демократію та верховенство права. Але Україні не потрібно починати все з нуля - у 2014 році Європейський Союз та Україна підписали угоду про асоціацію, яка сприяла початку активного процесу узгодження Україною законодавства в різних сферах - від вільної торгівлі до верховенства права і захисту прав споживачів. Але разом із тим Україні ще варто зробити велику роботу до повного виконання умов Європейського Союзу.

Інтеграція України у ЄС має низку позитивних переваг, які пов'язані зі створенням надійних механізмів розбудови демократичних інституцій, безпеки та політичної стабільності. Членство у ЄС, крім того, відкріє шлях до спільних системних структур безпеки Євросоюзу, забезпечить більш ефективну координацію дій з європейськими країнами у сфері контролю за дотриманням прав, інтересів та свобод людини та багато іншого. На теперішньому етапі інтеграція України до ЄС є бажаним варіантом вирішення цілої низки проблем, що виникли, особливо в умовах війни. Оскільки Україна є частиною Європи та європейської культури, то інтеграційні процеси з європейськими структурами є об'єктивно зумовлені як національним, так і культурним розвитком і, безперечно, правовим. Така інтеграція є природним процесом в умовах національного відродження, зростаючого усвідомлення народом України своєї європейської ідентичності та своїх базових національних інтересів [8, с. 384].

Приєднання до ЄС вимагає не лише від країн-кандидатів виконання певної кількості умов, а й від самого ЄС країни відчують себе готовими приймати нових членів. Питання полягає в тому, чи безпрецедентне рішення лідерів ЄС надати статус кандидата Україні та, наприклад, Молдові це більше, ніж політичний жест. Які перспективи приєднання цих двох країн, а можливо, і Грузії, якщо вона отримає такий же статус? Територіальна цілісність також була серйозною проблемою для Грузії та Молдови з точки зору перспектив їх вступу до ЄС. Іншою перешкодою була низька якість управління в Україні, зокрема щодо корупції. Тому питання, яке ми маємо поставити, полягає в тому, чи змінила війна в Україні та статус кандидатів України та Молдови перспективу покращення ситуації в цих двох країнах щодо їх територіальної цілісності та якості управління [9, с. 84]. Але разом із тим варто сказати, що прискорення процесу розширення ЄС дуже малоімовірне. З 1995 року процес розширення ЄС систематично подовжувався з кожною новою хвилею розширення. Це результат дедалі більшої кількості реформ, які держава-кандидат має пройти, перш ніж відповідати європейським політичним та економічним стандартам. Країни-кандидати також повинні прийняти все європейське законодавство, яке також називають *acquis communautaire*, що включає понад 60 років спільних європейських правил і законів. Це непросте завдання навіть для розвинених демократій. Для довідки: для завершення процесу вступу, який призвів до розширення 1995 року для Австрії, Фінляндії та Швеції, знадобилось майже чотири роки. І це був найкоротший переговорний процес за всю історію розширення ЄС. З тих пір процес тільки довший і складніший. Хвиля розширення для країн Східної Європи 2004-2007 років зайняла більше десяти років. А нинішні переговори з країнами Західних Балкан просуваються дуже повільно. Вони страждають від неодноразових вето з боку певних держав-членів, неадекватних реформ у державах-кандидатах та втоми від розширення серед європейського населення. Північна Македонія, наприклад, подала заявку на членство в березні 2004 року, але почала переговори з ЄС лише в березні 2020 року. Це означає, що протягом 16 років країни-члени ЄС не могли навіть домовитися про умови відкриття переговорів. Для Туреччини ситуація ще похмуріша: у своєму Пакеті розширення 2021 року Європейська комісія повідомила, що ЄС «готовий співпрацювати з Туреччиною поетапно, пропорційно та оборотно», що

означає, що приєднання більше не гарантується як результат навіть через кілька років переговорного процесу. Незважаючи на те, що розширення є перш за все питанням міжнародних переговорів за участю національних і наднаціональних виконавчих органів, парламенти мають право ратифікувати Договори про приєднання, що вимагають згоди як Європейського парламенту, так і національних парламентів. Приєднання нових держав-членів ЄС не підлягає звичайній законодавчій процедурі, за якою Європейська рада та Європейський парламент діють як співзаконодавці. Нове членство у ЄС фактично регулюється надзвичайною практикою, процедурою згоди. Згідно з процедурою погодження, Європейський парламент не може змінити пропозицію: її можна лише прийняти або відхилити як є. Таким чином, підтримка в Європейському парламенті повинна перетинати національні та партійні межі, щоб пропозиція про вступ була прийнята. У цьому сенсі стратегія Президента Зеленського щодо прямого звернення до Європарламенту була стратегічно обґрунтованою: він має забезпечити підтримку депутатів парламенту, щоб процес рухався вперед. Забезпечення підтримки Європейського Парламенту зазвичай є найнижчою перешкодою, оскільки Європейський Парламент ніколи не погрожував зупинити договір про приєднання. Але все ж він закликав припинити переговори про вступ з Туреччиною. Протягом останніх років більшість тверджень була на користь подальшої інтеграції України, у середньому 81% за період. Найбільше заяв стосувалося Угоди про асоціацію (406 заяв, 87% підтримки) та кандидатури України на членство в ЄС (282 заяви, 85% підтримки), які в досліджуваній період були наступними логічними кроками України в процесі інтеграції. Підтримка фактичного членства була нижчою як за кількістю заяв, так і за відсотком (27 заяв, 78% підтримки), але це все одно було набагато вищим, ніж підтримка, яку зараз надають іншим державам Західних Балкан [10, с. 5]. Проте підтримка подальшої інтеграції України розподіляється нерівномірно. І в цьому випадку найбільша різниця в підтримці спостерігається між державами-членами: хоча підтримка висока серед сусідніх країн, вона зменшується, коли ми просуваємось далі від східних кордонів ЄС. Це дещо дивно, враховуючи зміни, які відбулися в останні десятиліття між міжнародним та наднаціональним поділом в європейській інтеграції. Після закінчення холодної війни лінії поділу навколо політичних рішень усе більше відображали транснаціональні ідеологічні роз-

коли, а не географію. Різкий географічний розрив, який існує щодо України, є чимось рідкісним у сучасній політиці ЄС. Ілюстрацією цього розколу стало 28 лютого, коли лідери Болгарії, Чехії, Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Словаччини та Словенії закликали негайно надати Україні статус країни-кандидата на вступ до ЄС. Ці близькі сусіди у середньому підтримують 90% впровадження глибокої інтеграції з Україною в парламентських дебатах, навіть досягнувши піку в 96% у випадку Польщі. Там ми знаходимо велику єдність серед членів парламенту за часом і від усіх політичних прихильників щодо цього питання. Це вражає, враховуючи все більш поляризований характер політичних просторів.

Є три основні причини такого географічного поділу підтримки, які міцно ґрунтуються на національних, а не європейських інтересах. По-перше, країни-сусіди України мають більшу взаємозалежність: країни-сусіди мають більше економічних, культурних та історичних зв'язків, ніж інші країни, і вони більше залежать одна від одної щодо економічної та соціальної стабільності. По-друге, є безпека: оскільки країни інтегрувалися в Європейський Союз, їхні національні кордони стали європейськими кордонами, що означає нові дорогі інвестиції в прикордонну інфраструктуру та персонал, не говорячи вже про тягар захисту Європи. Нова держава-член на сході відсуне цей кордон і створить безпечну зону між внутрішнім і зовнішнім простором для старих держав-членів. По-третє, є вплив: оскільки нові країни приєднуються до ЄС на сході, центр політичної організації також переміститься на схід, розподіляючи вплив більш рівномірно між європейськими регіонами. Це означає, що Україна має сильних союзників на своїх західних кордонах. Як група, вони можуть мобілізувати значний політичний вплив на лобювання членства України в ЄС. Однак є докази певного відступу: Франція та Німеччина вже спробували охолодити експансивні амбіції своїх східних партнерів. ЄС просто не може ігнорувати сильний символізм простягнення демократичної руки одній з останніх європейських країн, що не входить до ЄС, яка зараз зазнає нападу авторитарної влади. Відсутність солідарності в такому випадку може вплинути на довіру до ЄС як регіональної сили, яка вже була підірвана відступом демократії серед держав-членів і нерішучістю ЄС продовжувати своє розширення. ЄС усе ж вирішив зробити перший крок, такий як надання Україні статусу кандидата, від нього також очікується прискорення переговорів на Західних Балканах. Отже,

є можливість для європейських лідерів нарешті реалізувати проєкт об'єднання Європи, але чи це не виявиться занадто амбітним на тлі війни та можливої економічної та енергетичної кризи на континенті? Поки що занадто рано говорити, але, безумовно, рішення, прийняті в найближчі кілька тижнів та місяців, виявляться критичними у формуванні майбутнього розширення ЄС [11].

Україна повинна йти вибраним курсом на євроінтеграцію, але водночас має розвивати інші партнерства з країнами інших континентів. На жаль, Україна експортує більше сировини та товарів з низькою доданою вартістю. Тому є потреба: змінити зміст експорту, запровадити податкові та митні інструменти підтримки експорту, внести зміни до Угоди про асоціацію в частині міжнародної торгівлі. Структура зовнішньої торгівлі не стимулює економіку України до інноваційного розвитку, тому існує нагальна потреба у реформуванні внутрішньої політики та зміні зовнішніх пріоритетів.

Очевидно, багато що залежить від того, на яких умовах завершиться війна в Україні. Якщо війна закінчиться перемогою України та відновленням суверенітету та територіальної цілісності над усіма міжнародно визнаними кордонами, то перспективи країни на членство у ЄС значно зростуть. Не лише тому, що територіальну цілісність буде відновлена, а й тому, що перемога призведе до реконструкції країни, яка, ймовірно, спричинить не лише фізичну реконструкцію, але й нову еру правління, як це сталося в Західній Європі після Другої світової війни завдяки Плану Маршалла. Можливість того, що Україна, а також Молдова та Грузія не зможуть стати членами ЄС у найближчому майбутньому або через те, що вони не відповідають критеріям вступу, або через небажання деяких нинішніх членів ЄС розширювати ЄС без попереднього поглиблення, призводить до необхідності розгляду різних орієнтованих форм європейської інтеграції для цих країн, що включає більше ніж чинні угоди про асоціацію, але менше ніж повне членство у ЄС. Нинішня війна - це війна за майбутнє. Тому Україна має перемогти. Ця перемога принесе користь і Європі, і всьому світу, і навіть (як не парадоксально) країні-агресору [12, с. 223]. Але сьогодні Україні терміново потрібна зброя, щоб зменшити людську ціну цієї перемоги. Інтеграція України в ЄС має багато потужних прихильників від президента Єврокомісії до більшості українців. Звичайно, цей процес займе деякий час (сподіваюся, роки, а не десятиліття) і вимагатиме трансформації як України,

так і ЄС. Однак нині весь світ змінюється, а повернення до реальності до періоду до 24 лютого 2022 року не відбудеться. Ця нова реальність вимагає стратегічного мислення та сміливої уяви. Нинішня повномасштабна війна змушує критично переглянути багато речей, які сприймалися як даність, і нарешті розв'язати багато проблем, які тривалий час лежали на полиці. Український уряд правильно вирішив завдання щодо євроінтеграції, гармонізації українського законодавства з Копенгагенськими критеріями та забезпечення взаємного доступу до ринків. Загалом, план є правильним, оскільки розглядає післявоєнну відбудову як потенційний інструмент для покращення сумісності України зі стандартами ЄС.

Література

1. The Versailles declaration, 10 and 11 March 2022. European Council. 11 March 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/11/the-versailles-declaration-10-11-03-2022/>.
2. Щербанюк О.В. Реалізація принципів організації та діяльності органів публічної влади України в умовах війни. *Правові засади організації та здійснення публічної влади*. 2022, 401 с.
3. Genschel P. Bellicist integration? The war in Ukraine, the European Union and core state powers. *Journal of European Public Policy*. 2022. Рр. 1-16. URL: <https://doi.org/10.1080/13501763.2022.2141823>.
4. Anghel V., Jones E. Is Europe really forged through crisis? Pandemic EU and the Russia-Ukraine war. *Journal of European Public Policy*. 2022. Рр. 1-21. URL: <https://doi.org/10.1080/13501763.2022.2140820>.
5. United Nations Population Fund UNFPA strategic plan, 2018-2021. Second regular session 2017 5 to 11 September 2017, New York Item 7 of the provisional agenda UNFPA - Strategic plan, 2018-2021. Executive Board of the United Nations Development Programme, the United Nations Population Fund and the United Nations Office for Project Services. URL: https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/DP.FPA_2017.9_-_UNFPA_strategic_plan_2018-2021_-_FINAL_-_25July2017_-_corrected_24Aug17.pdf.
6. Fouéré E. Can the war in Ukraine revive the EU's enlargement agenda for the Western Balkans?. *CEPS Policy Insights*. 2022, 11.
7. Договір про Європейський Союз. Маастрихт, 7 лютого 1992 року. Текст зі змінами та доповненнями від 13 грудня 2007 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text.
8. Романів Х. Євроінтеграція національного приватного права як умова правового прогресу. *Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Львів, 10 грудня 2021 р.) / за заг. ред. І.В. Красницького. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. 2021. 404 с.
9. Тимощук О.Г. Набуття Україною статусу кандидата в члени ЄС в умовах війни в Україні: міжнародно-правовий аспект. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. 2022. БНАУ. С. 83-85. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/7941/1/Nabuttia_Ukrainoiu.pdf.
10. Bélanger Marie-Eve. What prospect is there of Ukraine joining the EU? *LSE European Politics and Policy (EUROPP) blog*. 2022. Р. 5.
11. Мельник О.Г. Механізм захисту фундаментальних прав людини у Європейському Союзі: нормативні та правові гарантії забезпечення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 40-44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/8>.
12. Sapir A. Ukraine and the EU: Enlargement at a New Crossroads. *Intereconomics*. 2022. 57.4: 213-217.

Тимощук О.Г.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права
та теоретико-правових дисциплін
Білоцерківського національного аграрного
університету